

BIRGER ANGVIK

Revolusjon i litteraturen på Cuba: 1959–1961

FRÅ JANUAR 1959 til juni 1961 plasserte mange cubanske forfatarar heimlandet sitt på første plass i Latin Amerika i avantgardepoesi, -teater, -novelle, -roman, -essay. I løpet av to og eit halvt år såg det ut som om den politiske revolusjonen skulle gje endelause og normbrytande eksperiment i kulturlivet. Men så kom møta i Nasjonalbiblioteket i juni 1961, der Fidel Castro førte ordet, og så kom sensur av filmen *PM*, av avisa *Revolución* og av kultur-supplementet *Lunes de Revolución*, og klimaet for intellektuelle, kunstnarar og kulturarbeidarar endra seg drastisk. Midt oppe i dette levde og arbeidde Virgilio Piñera (1912–1979), og denne essayen vil framstille forfattarens liv og produksjon.

Cuba og avvikarar: oktober 1961. “Dei tre P-anes natt”

I oktober 1961 fekk mange menneske i Havanna brått oppleve endringar i politikken på kroppen med “La Noche de los Tres Ps” (Dei tre P-anes natt). Då gjekk Innanriksministeren til oppryddingsaksjon i nattlivet i Havanna, og politi og soldatar jakta på og slo

til med “fangst” av “Prostitutas, Pederastas/Pájaros og Proxenetás” (Horer, Homoseksuelle og Hallikar; på norsk kan det kallast “Dei tre H-anes natt”). Carlos Franqui skreiv at “Operasjon P” var

den første omfattende razzia fra sosialistenes side i den cubanske Revolusjonen. Flere tusen personer ble arresterte. Homoseksuelle menn og kvinner, løsgjengere, mistenkelige personer, intellektuelle, kunstnere, katolikker, protestanter,prostituerte og halliker ble plukket opp. (Omsetting frå spansk av Bente Messel, 1982)

Virgilio Piñera (1912–1979), “Cubas Gombrowicz”, vart arrestert ei natt i heimen sin. Han var då medarbeidar i avisa *Revolución*, han var ein av dei store forfattarane i landet, han ville gjerne delta i Revolusjonen og han var ein skarp polemikar som borgarskapen hadde hata. Piñera kom ut or fengslet med hjelp frå vener og kjende, mellom dei også Carlos Franqui, redaktør i avisa der Piñera hadde vore medarbeidar. For første gong i sitt liv hadde Virgilio Piñera offentleg vorte audmjuka som homoseksuell mann på Cuba, og slikt skulle sette merker hjå forfattaren for resten av livet. Piñera var ein av modellane til Reinaldo Arenas – som homoseksuell mann og som forfattar – og han hadde tidleg synt stor interesse for den unge romanforfattaren. Arenas fortel:

Då eg kom til Havanna, var eg i grunnen ein litterær analfabet. Ein av dei første forfattarane eg oppdaga og gjorde meg kjend med var Virgilio Piñera. Eg identifiserte meg straks med han. Dette sa eg til Eliseo Diego og til Cintio Vitier, og dei vart skrekkslagne. Ta deg i akt for Virgilio Piñera, sa dei. Han er ein “autor maldito” (fordømd forfattar). (Omsetting frå spansk av B.A.)

Virgilio Piñera var, skreiv Arenas i sjølvbiografien sin i 1990, “ein sopar av dei sjeldne”, “ei superskrulle”. Piñera sto tidleg i sitt liv fram som homoseksuell mann, og han var ateist og anti-kommunist. Han var fødd i Cárdenas i Matanzas-provinsen den 4. august, 1912. Familien flytta til Camagüey i 1925, og så reiste Piñera til Havanna for å studere i 1938. På universitetet studerte han humanistiske fag utan å fullføre grad.

Kursen vart lagt: Livet vart vigd til litteratur, litteratur og atter litteratur. Skjønnlitteratur: poesi, drama, novelle, roman – og sakprosa: essays og artiklar. Forfattarverksemd vart eit av hovudinnhald i livet til Piñera og han vart framstilt som ein av dei mest interessante, unge diktarane på Cuba og i Latin-Amerika i tida. Piñera gav ut si første diktsamling, *Las furias* (Furiene) i 1941. I 1942 kom *El conflicto: un cuento* (Konflikten: ei novelle) og eit essay om målarkunst, *La pintura de Portocarrero*, ut i Havanna. I 1942 grunnla han tidsskriftet *Poeta*, som han redigerte fram til 1943, og i 1943 fekk han sitt eigentlege gjennombrot med diktsamlinga *La isla en peso* (Tone Bakke har omsett tittelen til norsk med *Ei øy på vekta*), følgd av ei samling med noveller og dikt i 1944: *Poesía y prosa*. Han skreiv og publiserte dikt i fleire tidsskrift, og mest i *Espuela de Plata* (Sølvsporen) som var kjend også utafor Cuba. Bladet *Sur* i Buenos Aires tok også med bidrag frå lovande krefter i alle dei amerikanske landa, og Piñera var ei av desse (resymé av framstilling av Carlos Espinosa Domínguez, 1989).

Piñera hade tidleg gått inn i teaterverda, og der utvikla han seg som ein føregangsmann i eksperiment med eit absurd teater som han fyllte med parodiar, farse, humor og leik med paradoks. *Electra Garrigó* skreiv han 1941, og fekk si første oppsetting i Havanna i 1948. Det tek utgangspunkt i ein klassisk tragediemodell og ”kubaniserer” han. Piñera lagde ein parodi på den klassiske tragediegenren

og snudde han om til ein familiekonflikt mellom foreldre og born på Cuba i samtida. Han braut med kubansk salongkomedie og ville framstille på scena ei fiendtleg og køyvande røynd på Cuba. Han skreiv inn store doser av samfunnssatire i det provoserande teatret sitt, eksempelvis *Falsk alarm* og *Jesús* 1948, *Bryllupet* 1957 og *Kald luft* 1958.

Piñera hadde før Revolusjonen, og fram til 1958, over lange periodar reist ut or Cuba, for å finne arbeid, og ofte hadde han reist til og budd og arbeidd i Buenos Aires. Der var han frå februar 1946 til desember 1947, med stipend frå Comisión Nacional de Cultura de Buenos Aires; frå april 1950 til mai 1954 hadde han ei lågare stilling som medhjelpar på Cubakonsulatet i Buenos Aires; og frå januar 1955 til november 1958 var han i Buenos Aires som utsendt medarbeidar for tidsskriftet *Ciclón*. Han fann også deltidsarbeid som korrekturlesar og som oversettar.

I november 1958 kom Piñera heim til Cuba, for godt, skulle det syne seg.

Då han kom heim att til Cuba, hadde Piñera skrive seg inn i litteraturhistoria på Cuba som ein dramaforfattar som utvikla absurd, burlesk og grotesk teater. I Argentina var han då også kjend som ein forfattar som hadde skrive forteljekunst av det ”fantastiske” slaget – forteljekunst som hadde vorte høgt verdsett av Jorge Luis Borges, Witold Gombrowicz og andre. På Cuba og ellers i Latin-Amerika skulle det likevel syne seg at han korkje vart verdsett, eller verdskjend.

I tillegg vart han kjend for sine interesser for sex mellom menn: Han vert framstilt som ein svært feminin og ”passiv sopar” som søkte seksuelle kontaktar med ”skikkelege, aktive mannfolk” – arbeidsfolk utan kunstnarleg eller anna utdanning: sjåførar, dørvakter, vektarar, soldatar, arbeidslause – og gjerne svarte menn. Piñera var

kjend for å betale for kortvarige og tilfeldige seksuelle tenester og opplevingar. I tillegg måtte han også finne ymse slags arbeid for å overleve under dei mange omveltingane og under vekslande livsvilkår, også før Revolusjonen

Piñera såg frå 1944 at to homoseksuelle menn – diktaren José Lezama Lima og den rike pappaguten José Rodríguez Feo, ein homoseksuell playboy i Havanna – utarbeidde eit av dei litteraturprosjekta som det i tida sto stor blest om i og utafor Cuba og Latin-Amerika på midten av det XX hundreåret: Det vidgjetne tidsskriftet frå Cuba – *Orígenes* (1944–1956). (Det var i si tid verdsett på linje med tidsskriftet *Sur* som Victoria Ocampo hadde grunnlagt og redigerte i Buenos Aires.) *Orígenes* var ikkje berre eit tidsskrift, det vart også eit tidsfenomen som samla mange kunstnarar, intellektuelle og forfattarar på Cuba, og frå Latin-Amerika, USA og Europa, til drøfting av estetikk, samtidskunst, litteratur og musikk. Prosjektet vart med tida for elitistisk for Piñera, sjølv om han samarbeidde med bidrag til tidsskriftet, og han var ofte usamd med Lezama Lima. José Rodríguez Feo, rikmannen som finansierte tidsskriftet, braut også med Lezama Lima, og saman grunnla han og Piñera tidsskriftet *Ciclón* (Syklon) i 1955.

Piñera i Buenos Aires

I Buenos Aires møtte han den polske forfattaren Witold Gombrowicz (1904–1969) – som på sett og vis hadde “stranda” i Buenos Aires i 1939 – og dei kom til å halda saman rundt felles litterære og seksuelle interesser:

[Gombrowicz] vart ei forarging for konservativ smak i den polske kolonien [i Buenos Aires]. Han skriv i sine dagbøker at han gjekk inn i miljø med vågal, vill homoseksualitet: “Dei var soparar på

kokepunktet, dei kjende ikkje eit augneblinks kvile, for dei var på stadig søking [etter sexopplevingar]. ‘Dei vart slitne i filler av menn som var som hundar.’“ Han oppsøkte dei meir lurvete delane av byen, der hamna og sentralbanestasjonen låg, og plukka opp sjømenn og soldatar. (Omsett frå engelsk hjå Charles Simic, 2006, av B.A.)

Gombrowicz hadde lenge arbeid med eit prosjekt for å få romanen *Ferdydurke* (1937; på norsk i 1969) omsett til spansk, og ei gruppe med unge forfattarar var interesserte i lage eit omsettarteam for å gjennomføre dette i samarbeid med forfattaren. Piñera kom snart til å bli leiar for denne gruppa. Då romanen var ferdig omsett til spansk, måtte dei finne forlag for han. Piñera la manuskriptet fram for Editorial Argos, og i april 1947 kom romanen ut i Buenos Aires, med “Nota sobre la traducción” (Forklaring om omsettinga) som Piñera hadde skrive. Gombrowicz dedikerte eit eksemplar til Piñera der han skreiv:

Virgilio, på dette høgtidssame tidspunkt vil eg uttale: Du har oppdaga meg i Argentina. Du har vore sjenerøs og tillitsfull med meg og du har vore ein sann ven. Det er din intelligens og din stadige innsats eg har å takke for at *Ferdydurke* no vert fødd her. Eg gjev no deg det vyrde embetet med å vere Sjef for Ferdidurkismen i Søramerika og eg pålegg alle Ferdidurkistar å halde deg like høgt som meg sjølv. Tida er inne! Gå til kamp! [signert] Witoldo. (Omsett frå spansk hjå Carlos Espinosa Domínguez, 1989, av B.A.)

Dei dreiv ap med det dei kalla mangel på kulturelt sjølvstende blant argentinarane, og særleg dreiv de ei ap med den argentinske bindinga til britisk og fransk kultur. Dei dreiv også ap med forfattarane

som fylka seg rundt tidsskriftet *Sur*, som Victoria Ocampo hadde grunnlagt og der Jorge Luis Borges var medarbeidar, og dei såg sjølvhøgtidlege og elitistiske preg som dei forkasta hjå mange forfattarar i samtida i og utafor Argentina.

Jorge Luis Borges vart merksam på forfattaren Piñera, og i eit tidsskrift som han redigerte, gav dei plass til to forteljingar av Piñera. Seinare tok Borges ei av desse med i antologien med “Korte og uvanlege noveller” som han gav ut i 1957, i samarbeid med Adolfo Bioy Casares. Piñera skreiv også ein artikkel han kalla “Notat om argentinsk litteratur i dag” der han drøfta arbeida til framstående forfattarar i tida, mellom dei Jorge Luis Borges. Borges var også leiar for Den argentinske forfattarforeininga, og i mai 1946 held Piñera ei førelesing om “Cuba og litteraturen” for dei. Piñera fekk også Borges til å skrive bidrag til *Ciclón*.

Piñera hadde også kontakt med tidsskriftet *Sur* i Buenos Aires, og der gav han ut fleire noveller og artiklar. Romanen *La carne de René* (Renes kropp) kom ut på Ediciones Siglo Veinte i Buenos Aires i 1952. Ein kritikar har kalla romanen eit erotisk eventyr om mannsbegjær i ein tropisk versjon av Witold Gombrowicz’ *Ferdydurke*, og Piñera kom til og vart feira i dei store forlaga i Buenos Aires. I 1956 kom novellesamlinga “Kalde noveller” ut på Editorial Losada. Gombrowicz las novellene og skreiv:

Du skal i alle fall vite at novellene har gjort sterkt inntrykk på meg, og eg trur at desse vil bli krona på verket ditt. Novelle-kunst er ditt felt. Boka har større kraft enn du kanhende trur.

Ho er rikare enn “Renés kropp”, for ho er meir variert.

(Omsett frå spansk hjå Carlos Espinosa Domínguez, 1989, av B.A.).

På 1950-talet kunne Virgilio Piñera, omsette og skrive litteratur i Buenos Aires; der nådde han fram til dei mest kjende tidsskrifta og til dei største forlaga med skrivekunst som han der kunne dyrke og finne forståing for. I mellomtida var han ikkje alltid like velkomen og verdsett i heimlandet.

Piñera og Revolusjonen

Men Virgilio Piñera kom heim og vart med i Revolusjonen. Revolusjonen kunne godt ha teke han inn som ein mann frå ei rik fortid i kultur- og litteratur-historie, på og utafor Cuba, kunne ha synt tillit til han, "slept fri" dei kreative og grensesprengande aktivitetane hans, og teke vare på og heidra Piñera. Men slik ville ikkje Revolusjonen på Cuba ha det.

Piñera hadde vore og var ein multikunstnar. Han hadde stifta og lagt ned tidsskrift, han hadde skrive dikt, roman og noveller, og han hadde skrive teaterstykke. I alle genrane hadde han gjort noko dramatisk nytt for samtids-litteraturen. Han hadde gjeve seg over til dyrking av ikkje- og anti-realistiske strategiar i sine tekstar. Han skreiv litteratur som ville vere kunstferdig og litterær: *Litte-raritetene* vart ei hovudsak for Piñera. Han skreiv teater som ville vere teatralisk; roman og noveller som ville vere fiksjon. Han gjorde ingen forsøk på å "naturalisere" litteraturen for å gjere han til "virkelighet". Prosjektet var eit anna enn det boom-forfattarane i latinamerikansk forteljekunst arbeidde med og av-grensa seg til på 1960-talet og utetter. Difor vart han på 1960-talet heller ikkje motteken som ein av dei store, verdskjende stjernene som vaks fram på boom-bølgja.

Men Virgilio Piñera ville også sjølv vere ein marginalisert og "fordømt" forfattar. Han søkte i grunnen fornedring i all si ferd: Ville for all del ikkje bli ein del av tradisjonen. Han hadde skrive essays og artiklar for mange aviser og blad på Cuba og i Argentina, og i

1955 hadde han gjeve ut eit essay til forsvar for diktaren Emilio Ballagas (1908–1954). Der skreiv han opent om Ballagas som homoseksuell mann på og frå Cuba. På det viset gjekk han inn i ein open polemikk med og kritikk av ”tidsånda”, som hadde komme fram i forordet til ei bok med dikt av Ballagas – *Obra poética* – skrive av Cintio Vitier. (Vitier var ein av dei tradisjonelle diktarane/kritikarane på Cuba; han samarbeidde med José Lezama Lima i tidsskriftet *Orígenes* og braut ikkje med konvensjonane som over tid hadde etablert seg for diktaromtale på Cuba.) Piñera tok utgangspunkt i Vitier si framstilling og skreiv:

Dersom franskmenn skriv om Gide og tek homoseksualismen hans som eit utgangspunkt; når engelskmenn gjer det same med Wilde, så kan eg ikkje sjå kvifor me kubanarar ikkje kan gjere det same med Ballagas og skrive om han som homoseksuell. (Omsett frå spansk hjå José Quiroga, 1995, av B.A.)

Artikkelen vart eit tydeleg teikn på skilja mellom tidsskrita *Orígenes* og *Ciclón*, og vekte stor forarging i dei tradisjonalistiske krinsane av kubansk kulturliv. Så tidleg som i 1955 vart dette eit døme på ”outing” – open omtale av ein homoseksuell person – av ein av dei framste diktarane frå Cuba.

Virgilio Piñera hadde slik, i januar 1959, ein bio-bibliografi som det sto respekt av hjå yngre og radikale intellektuelle og kunstnarar på Cuba og som det gjekk gjetord om både på Cuba og i delar av omverda. Han var ein villmann på kulturfronten. Han var open, homoseksuell mann. Han var ateist. Han var ein slags naturleg anarkist. Han var grotesk og fantastisk normbrytande både i levd liv og i diktning. Han hadde overlevd diktatura til general Gerardo Machado (1925–1933) og general Fulgencio Batista (1952–1959), og

han hadde overlevd det han opplevde som køyvande kulturklima på Cuba – mellom anna med lange opphald i utlandet, oftast i Argentina. Men han var og vart ein modell for mange unge menneske i kultur- og litteraturlivet på Cuba også etter 1959.¹

Piñera vart medarbeidar i avisa *Revolución* og han gjekk ”naturleg” inn som medarbeidar med Guillermo Cabrera Infante i kulturtillegget *Lunes de Revolución* straks det vart starta i 1959. Der hadde dei ”surrealismens credo som sin katekisme og trotskistisk politikk som estetisk retningslinje”, skreiv Cabrera Infante, så der var Piñera i sitt ess. Der vart han ein ”farsfigur” og ein ”husforfattar” som mange unge, radikale, revolusjonære forfattarar sette stor pris på. Dette kom tydeleg fram då forlaget ”Ediciones R” – som var grunnlagt av *Lunes* og finansiert av avisa *Revolución* (R) for å fremje (revolusjonær) blomstring av avant-gardelitteratur frå Cuba – ville gje ut teaterstykket av Piñera. Han var kjend som ein svært lite sjølvopptecken mann, men etter sterkt press frå mange, gjekk han med på å gje ut ei bok med *Teatro completo* (Samla teater) på dette forlaget i 1960.

Så langt, så godt. Piñera var på plass blant sine eigne, som ei stjerne i litteraturlivet og med Revolusjonen i heimlandet, og heimen hans ved Guanabo-stranda utafor Havanna vart ein møteplass for kreative kulturarbeidarar. Og så kom endringane i kulturpolitikken på Cuba frå 1961.

Frå juni 1961 til mai 1971

På møta i Nasjonalbiblioteket i Havanna juni 1961, var Piñera ein av dei som sa han vart redd og i tvil under den Revolusjonen som såg ut til å endre retning. I juni 1961 opplevde han, saman med mange andre, sensur av og skandaler rundt filmen *PM*. Han måtte oppleve at bladet *Lunes de Revolución* gjekk inn det året, men han tok sjølv over som leiar i forlaget ”Ediciones R”.

Piñera ville ha plass til skapande verksemd fri frå politiske bindingar. Han ville vere aktiv og uavhengig intellektuell og kritikar. Han vart ofte sett som ein svært skarp kritikar, omsynslaus og aggressiv i sine åtak på tankar og personar. Piñera vart så sjølv offer for russia mot “pederastar”, arrestert i heimen sin og fengsla. Han hadde gjort seg notorisk som homoseksuell skrullefigur under alle styresett før Revolusjonen, utan å bli straffa for dette, men no, på eit relativt tidleg tidspunkt etter januar 1959, skulle han sjå seg fengsla og framstilt offentleg som ein uønska og uthengt pederast.

Han skulle likevel klare å halde fram som kreativ og produktiv forfattar etter 1961. Han gav ut romanen *Småe manøvrar* i 1963, så kom samlinga *Noveller* ut i 1964, og romanen *Trykk og diamantar* 1967. Teaterstykket *To gamle panikarar* vann teaterprisen i Casa de las Américas i 1967 og vart publisert forlaget der i 1968. I 1969 gav Piñera ut novellesamlinga *Heile livet* på Cuba, men samlinga med noveller som han kalla *Han som kom for å redde meg* kom ut på Editorial Losada i Buenos Aires i 1970.

I *Trykk og diamantar* oppdagar ein at ein vidgjeten diamant er falsk. Diamanten har vore verdsett til ein million dollar, men på fleire auksjonar er det ingen som vil by på han. I siste runde byr forteljaren hundre dollar for diamanten, og han får tilslaget:

Med eitt slag hadde diamantens verdi gått til helvete.

Han hadde gått til helvete utan von om frelse. Resultatet vart forferdeleg. Rikfolka i salen stirra forundra. Dei gav faen i [diamanten] Delphi, men den uventa reduksjonen i verdi fekk same effekt på dei som ein elektrisk støyt mot eit kadaver. Noko som likna eit skrik av undring steig fram frå brysta på dei, men like etter fall dei attende til sin kadaverliknande stivleik. Eg, som ikkje hørde heime i dette brorskapet av forsumpa menneske, eg, som var den

fødde juvelhandlar, eg, som no likna ein legendarisk helt, hoppa fram på arenaen og skreik med stentorrøyst: Eg tek han! (Omsett frå spansk av B.A.)

Diamanten er heilt verdlaus, og kona til forteljaren ser klårt at dette verdlause objektet ikkje er noko å samle på, så ho kastar han i WC, dreg i snora og skyl han vekk. Diamanten heiter Delphi (Delfi), og namnet er ikkje lenger frå Fidel enn at mange såg samanhengen. Piñera skapte her ei form for samfunnskritisk litteratur som ikkje var vanleg i tida, men som var kjærkomen for mange. Slik skrivning var likevel ikkje tilrådeleg for forfattarar som ville ha ein fot innafor maktapparatet på Cuba.

Frå tider med tiltak mot og lovverk som forbaud utleving av homoseksuelle handlingar, og fram til forfattaren døydde i 1979, vart det då svært stilt rundt Virgilio Piñera og hans arbeid som forfattar på Cuba. Han vart ein av dei mange “ikkje-personane” blant forfattarar som “forsvann” frå dei offisielle talane om og framstillingane av cubansk litteratur, men som likevel “gjekk att” som levande spøkelse i minna til lesarar både på og utafor Cuba.

Etter Første kongress om utdanning og kultur på Cuba i 1971 – der det vart gjort vedtak om at homoseksuelle intellektuelle og kunstnarar ikkje skulle ha noko med utdanning av born og unge å gjere og ikkje ha tilgang til media og andre organ for spreiding av kultur – fekk Piñera oppleve svært vanskelege kår som forfattar og intellektuell. Men medan mange andre drog frå landet, så vart Piñera att på Cuba, der både litteratane og institusjonane slo handa av han. På slutten av sitt liv var han meir marginalisert enn han nokon gong hadde drøymt om å bli.

Virgilio Pinera sto fram som modell og læremeister for Reinaldo Arenas både på det litterære, det intellektuelle, det seksuelle og det

eksistensielle planet. I 1987 la Arenas, slik han skriv i sjølvbiografien sin, fram ei bøn for resten av sitt liv som aids-sjuk. Bøna er retta til biletet av Virgilio Piñera som heng på vegg i heimen: “Høyr kva eg har å seie. Eg treng tre år for å avslutte dette arbeidet mitt, der eg hemnar meg på omlag heile menneskeslekta.” Og boka Arenas skreiv ferdig, *Før dagen gryr*, vart til tider ei normbrytande, kritisk og kvass bok i Piñeras ånd. Så er boka samstundes ei kjærleiksfyllt hylling til folket på Cuba, til livsutfalding, erotikk og (homo)-seksualitetet, skriva i tråd med lære-meistarens tradisjonsbrytande og antirealistiske poetikk.

Professor emeritus **BIRGER ANGVIK**, Ph.D., var aktiv i oppbygginga av Departamento de Estudios Latino Americanos, innfor humanistiske fag, ved Universitetet i Bergen, Norge. Der var han professor i litteratur fram til 2010. Mellom hans siste bøker er: *La narración como exorcismo: Mario Vargas llosa, obras (1963–2003)* (2004). *Sjå meg! Høyr meg! Forteljekunst frå Cuba og Mexico (1950–2000)* (2008), og *Vallejo cuenta: Estudios de Escalas y otros cuentos y textos en prosa de CésarVallejo* (2012).

BOKLISTE

- Aguilú de Murphy, Raquel (1989): *Los textos dramáticos de Virgilio Piñera y el teatro del absurdo*. Marid.
- Arenas, Reinaldo (1990): *Antes que anochezca*. Barcelona.
- Cabrera Infante, Guillermo (1982): "¿Quién mató a Calvert Casey?" [1980] *Qui-mera*. *Revista de literatura* (26). Barcelona.
- (1998): *Vidas para leerlas* [1992]. Madrid.
- Casal, Lourdes (Utan år for utgjeving): *El caso Padilla: Literatura y revolución en Cuba*. *Documentos*. New York.
- Caute, David (2003): *The dancer defects: The struggle for cultural supremacy during the cold war*. New York.
- Espinosa Domínguez, Carlos (1989): "El poder mágico de los bifés: La estancia argentina de Virgilio Piñera", *Cuadernos hispanoamericanos* (471; September).
- Franqui, Carlos (1982): *Retrato de familia con Fidel* [1981]. Omsett til norsk av Bente Messel (1982): *Familieportrett med Fidel*. Oslo.
- García Chichester, Ana (2002): "Virgilio Piñera and the formulation of a national literature", *The New Centennial Review* (2.2).
- Méndez y Soto, Ernesto (1977): *Panorama de la novela cubana de la revolución (1959–1970)*. Miami.
- Menton, Seymour (1978): *Prose Fiction of the Cuban revolution* [1975]. Omsett til spansk av Marisela Fernández, Ramón Mestre & Pío E. Serrano (1978): *La narrativa de la revolución cubana*. Madrid.
- Mudrovic, María Eugenia (1997): *Mundo Nuevo. Cultura y Guerra Fría en la década del 60*. Rosario.
- Piñera. Virgilio (2000): *La isla en peso* [1942/43]. Redigert og med føreord av Antón Arrufat. Barcelona.
- (1985): *La carne de René* [1952]. Madrid.
- (1955): "Ballagas en persona", *Ciclón* (1.5). Havanna.
- (1985): *Pequeñas maniobras* [1963] og *Presiones y diamantes* [1967]. Utgjevne i samling. Madrid.

- (1995): *Muecas para escribientes*. Mexico By.
- Quiroga, José (1995): "Fleshing out Virgilio Piñera from the cuban closet", *¿En-
tienes? queer readings, Hispanic writings*, red. Emilie L. Bergman & Paul Julian
Smith. Durham & London.
- (1997): "Homosexualities in the tropic of revolution", *Sex and sexuality in Latin
America*, red. Daniel Balderston & Donna J. Guy. New York & London.
- Rojas, Rafael (2006): *Tumbas sin sosiego: revolución, disidencia y exilio del intelectual
cubano*. Barcelona.
- Santamaría, Haydée (1971): "Carta a Mario Vargas Llosa", *Casa de las Américas*,
XI. Havana.
- Saunders, Francis Stonor (1999): *Who paid the piper? the CIA and the cultural cold war*.
London.
- Simic, Charles (2006): "Salvation through laughter", *The New York Review of
Books* (12/1).
- Smith, Paul Julian (1998): "Cuban homosexualities: on the beach with Néstor
Almendros and Reinaldo Arenas", *Hispanisms and homosexualities*, red. Sylvia
Molloy og Robert McKee Irwin. Durham & London.
- Torres, Carmen R. (1989): *La cuentística de Virgilio Piñera: Estrategias humorísticas*.
Madrid.
- Vadillo, Alicia E. (2002): *Santería y vodú: sexualidad y homoerotismo. Caminos que
se cruzan sobre la narrativa cubana contemporánea*. Madrid.
- Young, Allen (1981): *Gays under the Cuban revolution*. San Francisco.

NOT

1. Piñera er også tydeleg "til stades" hjå mange av sine "elevlar" i teaterlitteratur frå Cuba. Det kan lett merkast hjå yngre homoseksuelle forfattarar – slike som Antón Arrufat (1935) og dramaturgen José Triana (1931). Triana fekk teaterprisen i Casa de las Américas i 1965 med teaterstykket *Mordernes natt*. (Stykket fekk stor suksess også utafor Cuba, og det vekte stor interesse då stykket gjekk på Nationalthattret i Oslo hausten 1967.)